

Mirosław S. Wróbel

"Przejście Izraelitów przez Jordan (Joz 3,1–5,1) : historiografia, teologia, pareneza", Grzegorz Szamocki, Gdańsk 2011 : [recenzja]

The Biblical Annals 2/1, 391-395

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Grzegorz Szamocki, *Przejście Izraelitów przez Jordan (Joz 3,1–5,1). Historiografia, teologia, pareneza* (Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2011). Ss. 467. 45 zł. ISBN 978-83-7326-792-3

KS. MIROSŁAW S. WRÓBEL

Instytut Nauk Biblijnych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
adres: Aleje Raclawickie 14, 20-950 Lublin, e-mail: miwrobel@kul.lublin.pl

Książka ks. dr. Grzegorza Szamockiego przedstawia wieloaspektowo motyw „przejścia” na podstawie fragmentu opisującego przejście Izraelitów przez rzekę Jordan z pustyni do ziemi „mlekiem i miodem płynącej”. Celem tej rozprawy naukowej jest pogłębione odczytanie przesłania biblijnego tekstu Joz 3,1–5,1 w aspekcie literackim, historycznym, geograficznym i teologicznym. Autor traktuje ten passus jako specyficzny opis zdarzenia z przeszłości, który stanowi ważną część biblijnej historiografii Izraela. Tekst ten ze względu na swój złożony charakter literacki i wysoki stopień trudności przez egzegetów uważany jest jako *crux interpretum*. W niniejszej publikacji ks. Szamocki podejmuje odważnie wyzwanie, poszukując odpowiedzi na pytania o literacką naturę tego tekstu, o jego proces powstawania, o jego charakter i walor historiograficzny, o jego przesłanie teologiczne oraz jego aktualizację w życiu jego adresatów. Próba ta wydaje się tym bardziej cenna, kiedy konstatujemy, że w polskiej i zagranicznej literaturze biblijnej badany tekst nie był wcześniej przedmiotem specjalistycznych opracowań. W ten sposób praca ks. Szamockiego w istotny sposób wypełnia lukę w badaniach biblijnych. Autor – zgodnie z zaleceniem Papieskiej Komisji Biblijnej (dokument *O interpretacji Biblii w Kościele* z 1993 r.) – łączy w swojej rozprawie w sposób komplementarny diachroniczne i synchroniczne podejście do tekstu biblijnego. Aby lepiej wydobyć złożone niuanse literackie badanego tekstu oraz ukazać jego przesłanie teologiczne i aktualizację w życiu wspólnoty powygnaniowej, autor używa metody historyczno-krytycznej oraz metody narratywnej. Swoich badań nie ogranicza tylko do jednostkowej perykopy, lecz sytuuje je w szerszym kontekście „wielkiego dzieła historycznego” Starego Testamentu (od Księgi Rodzaju do 2 Księgi Królewskiej). W najobszerniejszym, pierwszym rozdziale pracy (210 s.) autor bada literackie aspekty opowiadania o przejściu Jordanu w Joz 3,1–5,1. Po wnikliwym

przedstawieniu historii i głównych badań interpretacyjnych analizowanej perykopy autor zauważa, że stosowana wcześniej niemal powszechnie metoda historyczno-krytyczna prowadzi do wiwisekcji tekstu, jego arbitralnych modyfikacji, a w konsekwencji do rozbieżnych wniosków na temat jego powstania, pochodzenia i orędzia. Jako niezbędne podejmuje najpierw badania dotyczące aktualnej kompozycji tekstu pod względem układu formalnego i treściowego. Analizuje tekst Joz 3,1–5,1 pod kątem jego spójności formalnej (kohezji) i treściowej (koherencji), biorąc pod uwagę płaszczyznę wyrazową, gramatyczno-syntaktyczną oraz organizację tematyczną tekstu. Stwierdzając z jednej strony dobrą kohezję tekstu, a z drugiej brak jego koherencji, dochodzi do wniosku, że wynika to ze złożonego procesu powstawania i starannej pracy końcowego redaktora (redaktorów). Dzięki zastosowaniu analizy narracyjnej wyodrębnia on podstawowe motywy zawarte w badanym tekście (rozdzielenie wód i przejście przez rzekę, arka przymierza niesiona przez kapłanów, ustawienie 12 kamieni, katechezy związane z upamiętnieniem wydarzeń). Zauważa przy tym różne perspektywy narracji – z jednej strony przechodzących przez Jordan Izraelitów (3,1–4,14), z drugiej zaś przestraszonych mieszkańców terytorium zachodniojordańskiego (4,15–5,1). Historyczno-krytyczna analiza głównych motywów narracji w ich kontekście biblijnym i pozabiblijnym pozwala mu na zauważenie w tekście toposów mitycznych i militarnych, które mogą prowadzić do konkluzji, że tekst ma charakter narodowej sagi lub epepei. Z przeprowadzonych analiz wnioskuje, że końcowa redakcja całego bloku Biblii Hebrajskiej obejmującego Torę i Proroków Wcześniejszych związana była ze środowiskiem kapłańskim i deuteronomistycznym skupionym wokół drugiej świątyni czasów powygnaniowych. W okresie tym następowało narodowe i religijne odrodzenie oraz reorganizacja judejskiej społeczności wskutek reform Ezdrasza i Nehemiasza.

Rozdział drugi stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, jakie jest tło badanego tekstu w jego aspekcie topograficznym, archeologicznym i historycznym. Autor analizuje w nim etymologię, geografę, naturę i znaczenie rzeki Jordan. W swoich badaniach podkreśla on graniczną funkcję rzeki Jordan dla społeczności powygnaniowej okresu perskiego. W tym czasie końcowy odcinek rzeki Jordan stanowił część wschodniej granicy perskiej prowincji Jehud. Dla członków nowej wspólnoty zgromadzonych wokół nowo odbudowanej świątyni jerozolimskiej (*Bürger-Tempel-Gemeinde*) rzeka Jordan stanowiła granicę, którą musieli przekroczyć, wracając do ojczyzny. Po przejściu tej granicy powygnaniowa społeczność pragnęła ugruntować swoją żydowską tożsamość poprzez ścisły związek ze świątynią jerozolimską, więzy etniczne z przodkami oraz ścisłą obserwację przepisów Tory Mojżeszowej. Autor

Ks. Grzegorz Szamocki, *Przejście Izraelitów przez Jordan (Joz 3,1–5,1)*

dochodzi do wniosku, że tekst Joz 3,1–5,1 nie odzwierciedla historycznego podboju ziemi Kanaan, lecz stanowi rodzaj narracyjnej parenezy skierowanej do społeczności powygnaniowej.

W ostatnim rozdziale autor podkreśla stwórczy i zbawczy wymiar przejścia Izraelitów przez Jordan. W wydarzeniu tym kluczową rolę odgrywa Bóg, którego obecność symbolizuje arka przymierza. To poprzez Jego działanie zostaje wywyższony Jozue, który wprowadza Izraelitów do Ziemi Obiecanej. Nowa społeczność powygnaniowa postrzegana jest w kategoriach nowego stworzenia. Zewnętrznym znakiem tej nowej stwórczej rzeczywistości jest odbudowana świątynia, kult, kapłani i interpretowane przez nich Prawo. Członkami nowej społeczności żydowskiej stają się jedynie ci, którzy „przeszli przez Jordan” i podporządkowali się normom życia religijnego i społecznego. Normy te opierają się na przymierzu z Bogiem JHWH. Posłuszeństwo Prawu i wierność przymierzu stawały się warunkiem *eisodusu* do odnowionej wspólnoty ludu Bożego. Sankcją za wykroczenie przeciwko obowiązującemu prawu było wykluczenie ze społeczności Izraela (przykład Akana). Po trzecim rozdziale następuje zakończenie, skróty i objaśnienia bibliograficzne, bibliografia, indeks osobowy, streszczenie w języku angielskim oraz spis treści (w języku angielskim i polskim).

Książka ks. Szamockiego zasługuje na duże uznanie. Autor, stosując kilka metod egzegetycznych, łączy podejście synchroniczne i diachroniczne w celu wszechstronnej eksploracji tekstu Joz 3,1–5,1. Konsekwencja i rygor w zastosowanych metodach umożliwiają mu osiągnięcie wyników, które mają charakter nowatorski i twórczy. Wyodrębnienie w badanym tekście różnych programów narracyjnych (program Jozuego: zapowiedź cudów związanych z wzięciem w posiadanie Ziemi Obiecanej, i program JHWH: usankcjonowanie Jozuego jako lidera Izraelitów) daje nowe impulsy interpretacyjne i pozwala spojrzeć na badany tekst w nowym świetle. Wielką zasługą ks. Szamockiego jest szacunek do tekstu natchnionego i próba wydobycia z niego jak najgłębszych treści. Wskutek tego można docenić kunszt końcowego redaktora (redaktorów) Księgi Jozuego oraz szerzej – „wielkiego dzieła historycznego” (Rdz – 2 Krl), który autor książki wydobywa z wielkim zapałem i erudycją świetnego egzegety. Na uznanie zasługuje solidnie przeprowadzone na początku pracy *status quaestionis* badanego tekstu. Podsumowania i konkluzje na końcu każdego paragrafu stanowią doskonałe syntetyczne przedstawienie uzyskanych wyników i przygotowanie do dalszych badań. Praca nad kohezją, koherencją i inkoherencją tekstu poprzez analizę płaszczyzny gramatyczno-syntaktycznej oraz wyrazowej badanego tekstu zasługuje na uznanie. Wartość pracy podnoszą także użyte w pracy źródła starożytne, wśród których autor porusza się swobodnie, znając

język sumeryjski, akadyjski oraz przytaczając terminy w języku egipskim. Lektura rozprawy napisana żywym i dynamicznym stylem skupia uwagę czytelnika i pozwala dostrzegać całe bogactwo tekstu natchnionego. Wyniki analiz zawartych w pracy stanowią ważny i cenny wkład do współczesnych studiów nad Księgą Jozuego, Pięcioksięgiem, Wczesnymi Prorokami oraz epoką perską. Formułowane w pracy konkluzje oparte są na bardzo dobrze przeprowadzanych analizach. Autor nie ogranicza się w pracy tylko do przedstawienia różnych opinii dotyczących interpretacji analizowanych tekstów, lecz jasno szacuje argumenty i wyraża swoje stanowisko oparte na solidnych podstawach. Ks. Szamocki bardzo dobrze posługuje się językiem hebrajskim, co pokazuje, zamieszczając własny przekład analizowanej perykopy Joz 3,1–5,1 i dokonując jego filologicznej analizy (s. 53-81). Wykazuje także dobrą znajomość języków nowożytnych (niemiecki, włoski, angielski), co umożliwia mu dostęp do najlepszych komentarzy, monografii i artykułów dotyczących interesującej go problematyki. Bibliografia obejmuje najnowsze komentarze i opracowania podjętego tematu. W niektórych miejscach pracy autor bardziej opiera się na pozycjach zagranicznych niż polskich (np. nie umieścił w bibliografii i nie konsultował w pracy polskich komentarzy do ksiąg Ezdrasza i Nehemiasza – O. Hugolina Langkammera z 1971 r. i mojego autorstwa z 2010 r.). Wśród źródeł biblijnych autor umieszcza IV wydanie Biblii Tysiąclecia z 1984 r., podczas gdy istnieje już nowsze, V wydanie. Dziwi także wśród źródeł biblijnych brak najnowszego przekładu polskiego z 2008 r. (Biblia Paulistów). W bibliografii dla większej klarowności wskazany byłby podział źródeł biblijnych na mniejsze jednostki (babilońskie, judaistyczne, hellenistyczne, patrystyczne itd.). Także opracowania, które zajmują w pracy blisko 50 stron, powinny być dla większej przejrzystości podzielone na opracowania podstawowe i pomocnicze. Obok indeksu osobowego bardzo cenny byłby także indeks odniesień biblijnych i pozabiblijnych, którego zabrakło w pracy. Niektóre przypisy w pracy niepotrzebnie są podawane ponownie z pełnym zapisem, tym bardziej że autor na s. 379 zastrzegł, że poza pierwszym występowaniem nie jest podawana pełna informacja bibliograficzna (por. przypis 5 na s. 6 z przypisem 14 na s. 8). Choć w pracy występuje intencjonalne zastosowanie klucza chronologicznego w uporządkowaniu większej liczby pozycji podanych w jednym przypisie, to zdarzają się jednak niekonsekwencje (np. przypis 393, s. 169; przypis 442, s. 184; przypis 516, s. 209; przypis 541, s. 217 itd.). W niektórych miejscach w tekście brakuje koherencji w zastosowaniu skrótów. Np. na określenie Deuteronomisty autor stosuje na przemian skróty – D, Dtr, dtr (zob. s. 17-20; s. 190). W niektórych miejscach pracy brak jest koherencji w zastosowaniu pisowni hebrajskiej (na przemian z wokalizacją i bez wokalizacji) – zob. przypis 144 na s. 50-51, na

s. 97. Na określenie arki przymierza w niektórych miejscach podawana jest błędna nazwa hebrajska ארון הבריר a powinno być ארון הברית (zob. s. 171, 172). W przytoczonym tekście greckim w przypisie 263 i 264 (s. 128-129) są podane przydechy, ale brakuje akcentów. Na s. 126 niepotrzebne jest dwukrotne odniesienie do Joz 3,17.